

REVISTA D'IGUALADA / SEGONA ÈPOCA

REVISTA D'IGUALADA

MONOGRÀFIC
LA GUERRA CIVIL
A IGUALADA
(1936-1939).

Número 39

La Guerra Civil a Igualada (1936-1939).
Noves aportacions

18 Euros

Anoia, desembre de 2011

RÈPLICA

DUES CARES D'UNA MATEIXA MONEDA. RESPOSTA D'UNS FAMILIARS AFECTATS

JOAN ANDREU I TALLÓ
MAGÍ PUIG I GUBERN
JOSEP XAUS I SERRA

INTRODUCCIÓ

El número 39 de la *Revista d'Igualada*, «La Guerra Civil a Igualada (1936-1939). Noves aportacions», de desembre de 2011, publica un recull històric escrit per Roser Grau i Llucià i Carme Palmés i Mordillo que inclou una introducció —que comentarem breument— i quatre articles, entre ells «Crònica d'una delació. Pau Palmés i Colom, 1876-1942».¹ En aquest article, a més de Pau Palmés, es fa referència a familiars dels qui signem aquest escrit de resposta: Manuel Puig i Roca (pare de Magí Puig i Gubern), Pere Serra i Mussons (avi de Josep Xaus i Serra) i Jaume Talló i Talló (avi de Joan Andreu i Talló). Aquestes tres persones van ser les tres que van declarar en el judici que es va fer a Pau Palmés després de la guerra.

En la introducció de la revista, les autores fan una reflexió sobre l'oportunitat de fer aflorar la informació sobre aquells anys abans que es perdi. Es pregunten «si és oportú, a més a més de necessari» i conclouen que sí. Pensem que, si es treuen fets tan complexos a la llum a partir d'uns pocs documents conservats, i com que hi ha sentiments implicats, cal anar molt en compte a l'hora de fer segons quines afirmacions. Pensen les autores que presentar confirmacions orals i documentals —com les que nosaltres també presentem en aquesta resposta— és necessari per posar les coses al seu lloc i que això ha de servir per tancar ferides i no per obrir-les. Afegeixen que

«amb molt d'esforç però també sense poder-ho evitar», han volgut revelar i fer aflorar informacions sobre uns patiments que es creuen en l'obligació de compartir. Nosaltres hauríem preferit mantenir el silenci que van decidir els nostres avantpassats, però malauradament, a causa de les conclusions, en part incorrectes, de l'article original tampoc no podem evitar de revelar noves informacions sobre patiments i de compartir el que sabem. Ens dol, però donem gràcies a Déu per ser vius i poder contestar aquest article, especialment en Magí Puig, qui va viure els fets en la seva pròpia infantesa.

Afirmen les autores que la publicació original és factible després d'haver «acabat i arrodonit les consultes, recerques i investigacions...», que han tardat un any a escriure-la i que en fa quatre que li donen voltes. Lamentem que una publicació arrodonida i amb tanta preparació, en un dels seus articles, hagi recollit només el testimoni oral de la família Palmés, mentre que s'ha obviat totalment el testimoni de les altres tres famílies implicades, especialment el de Magí Puig, fill d'un dels protagonistes. Per això volem aportar noves informacions rellevants sobre aquest cas, i volem presentar unes conclusions diferents. Narrarem, doncs, una història diferent, transmesa oralment dins les nostres famílies i que també està d'acord amb els documents escrits trobats recentment per les autores, però que indica que la declaració de Pere Serra en el judici no era certa i va ser feta per reduir la pena de Pau Palmés.

En l'article es presenta Pau Palmés com una víctima del franquisme. Es detalla el judici que va patir just acabada la guerra civil i conclou dient textualment: «*Aquesta història ens ha possibilitat conèixer i copsar el sofriment de Pau Palmés i la seva família, semblant al de moltes persones que, tot i no estar en primera línia del conflicte*

1. És rellevant indicar que una de les autores, Carme Palmés, és neta del protagonista de l'article. I també que vam fer arribar a les autores un esborrany d'aquesta rèplica a finals de febrer de 2012, a través del director de la revista.

... prenen decisions en les quals es jugaven la pell i que van pagar el seu compromís i honradesa essent castigats i, per tant, estigmatitzats com a malfactors. Posteriorment, cap instància no els ha rehabilitat encara, mentre que els delators, emparats per un règim pervers, podien ser honorats aleshores i per sempre». I continua dient: «La investigació de la documentació d'aquest arxiu, [...] ha permès conèixer la veritat». La veritat, de vegades, és molt més complexa del que ens imaginem i s'han d'examinar en detall els documents i conèixer de prop els protagonistes de la història per tal de descobrir-la. Així i tot, mai no la coneixerem i, per tant, cal anar amb molt de compte a l'hora de fer judicis categòrics.

El delator a qui es refereix l'article era Manuel Puig i Roca. Ens veiem obligats a escriure els fets tal i com els coneixem per també rehabilitar la seva memòria i perquè, com molts d'altres, va pagar el seu compromís i la seva honradesa essent perseguit durant els quasi tres anys que va durar la Guerra Civil, tement greument per la seva vida i la de la seva família. Manuel Puig i Jaume Talló van poder sobreviure gràcies a l'ajut de Pere Serra, que els va anar amagant i visitant durant tot aquell temps, jugant-s'hi la vida, començant d'aquesta manera un vincle d'amistat i confiança.

Volem posar en relleu que, acabada la Guerra Civil, ben jovenet encara, Magí Puig jugava amb Eduard Palmés, nét de Pau Palmés, amb l'aquiescència dels seus pares i que va ser amic d'ell fins a la seva mort. I, també, que a Magí Puig l'uneixen vincles d'amistat amb molts dels descendents de Pau Palmés, la qual cosa demostra que no va quedar rancúnia entre les dues famílies.

FETS NARRATS ORALMENT DINS LES NOSTRES FAMÍLIES

Insistim que aquests fets narrats oralment dins les nostres famílies només hauran sortit del nostre entorn íntim pel fet d'haver estat presentat Manuel Puig Roca com un delator, emparat pel règim franquista i honorat per ell, cosa que és totalment errònia. Magí Puig els explica a continuació:

«El meu pare, des del primer dia de la guerra, es va haver d'amagar per haver estat durant molts anys del partit conservador d'Antoni Maura, fugint dels sovintejats escorcolls dels revolucionaris a casa nostra per detenir-lo. Però he de reconèixer que uns bons veïns com en Pere Serra, la seva esposa, l'Elisa, i la seva filla, l'Anita; el Sr. Magí Andreu i la seva esposa, la Sra. Julita (els altres avis

d'en Joan Andreu); en Josep Morera de cal Maringallo de dalt i la seva esposa, la Sra. Llucieta; en Jaume Salat i la seva família i d'altres acollien el meu pare a casa seva quan hi havia perill d'escorcolls a casa nostra. Però, a més dels revolucionaris, també un veí de casa nostra va incomodar i alarmar la meua bona mare. Fou en Pau Palmés i Colom. La meua mare cosia per guanyar-se una mica la vida i mantenir-nos el meu pare i a mi. El cosidor era a la planta baixa de casa, tocant al carrer de Sant Antoni de Baix, que llavors s'anomenava carrer dels Blanquers. Un bon dia, des del cosidor, va poder escoltar com en Pau Palmés i Colom, referint-se al meu pare, deia parlant amb altres veïns: "Què en farem del Maringallo, d'aquest indesitjable? Què esperen per matarlo?" I aquestes expressions es van repetir un dia i un altre i la meua mare, plorant davant d'aquests exabruptes, m'abraçava i m'estrenyia en el seu cor. Jo, de mica en mica, vaig entendre el sentit d'aquells plors i abraçades. I tot això ho explicava la meua mare a l'Anita i a l'Elisa, la filla i l'esposa d'en Pere Serra durant aquells terribles dies; per tant, en Pere Serra estava ben assabentat del perill del pare i de l'opinió d'en Pau Palmés.

En Pere Serra, encarregat de l'adoberia d'en Pau Palmés, en veure que la vida del meu pare perillava, va parlar amb en Jaume Salat (que tenia l'adoberia al costat de la d'en Pau Palmés). Van decidir traslladar el meu pare a la masia de Puiggròs, del terme de Rubió, ja que eren molt amics d'en Florenci Planell, que vivia en aquella masia. Mentre portaven a terme aquesta negociació, es declarà una vaga al Gremi de Blanquers. La vida del meu pare perillava i en Pere Serra, jugant-s'hi la vida, va decidir traslladar-lo a l'adoberia d'en Pau Palmés, sense que aquest últim ho sabés i pensant que, com que era clarament d'esquerres, no escorcollarien la seva adoberia. Al meu pare s'hi va afegir el Sr. Jaume Talló.

La vaga sembla que va durar uns sis dies i, a la vigília al vespre del dia de començar a treballar, en Pere Serra va traslladar en Jaume Talló i el meu pare a l'adoberia de Jaume Salat. El diumenge següent, en Pere Serra i en Jaume Salat traslladaren en Jaume Talló i el meu pare, naturalment a peu, fins a l'esmentada masia de Rubió, on de dia romanien en una cova propera i de nit dormien a la casa. Cada diumenge, en Pere Serra i en Jaume Salat anaven de nit a peu a Puiggròs a portar notícies als seus refugiats de com anava la situació a Igualada. Quan, a Puiggròs, la Sra. Emília va tenir una criatura, en Pere Serra i en Jaume Salat traslladaren en Manuel Puig i en Jaume Talló a Palomas, del terme de Maçana. També allà van tenir una criatura i els traslladaren a ca l'Ollé, en el mateix terme, on la família Esquiús els alimentà i els

tractà igualment amb un gran afecte. Quan, a la darrera de l'any 1938, s'acabaren els escorcolls domiciliaris a la nostra ciutat, en Pere Serra i en Jaume Salat traslladaren el Sr. Talló i el meu pare a Igualada.»

LA DENÚNCIA²

Per què va denunciar Manuel Puig a Pau Palmés? El va denunciar just acabada la guerra, el dia 11 de febrer, pel gran dolor que havia hagut de patir ell i la seva família durant la guerra, dolor al qual Pau Palmés havia contribuït així com ho hem descrit. No el va delatar pel fet de ser d'esquerres, tal i com la denúncia sembla indicar, ni per revenja o enveja tal i com indiquen les autores en la introducció de la revista. El va denunciar per justícia, per haver fet patir tant la seva esposa, dient el que deia i, més encara, en ser veí de casa seva i, per tant, podent veure des del seu despatx l'hort, el terrat, les finestres i la porta de casa seva, amb el greu perill continu que això comportava. Malgrat això, el motiu de la denúncia, segons els documents preservats —escrits amb el llenguatge judicial del moment— només va ser per: «... ser inductor y cómplice de los vandálicos hechos que han llenado de horror y luto a nuestra querida ciudad durante la dominación roja» i «citar las personas que se asesinarían en Igualada, lo que prueba su complicidad con los elementos rojos».

Volem ressaltar que la denúncia va ser formulada oralment per diverses persones, segons informe de la guàrdia civil, tot i que va ser signada únicament per Manuel Puig i Roca, probablement perquè era qui havia patit més.

Llegint la documentació del judici, s'observa com Manuel Puig no diu res sobre les paraules sentides repetidament per la seva esposa perquè, si ho hagués dit, probablement hauria representat una situació molt més compromesa per a Pau Palmés. A més, la segona vegada en la qual és cridat a declarar, en veure com anava el judici i altres esdeveniments a Igualada i pobles del voltant, Manuel Puig, Jaume Talló i Pere Serra van forjar una estratègia per evitar, tot i el dolor que sentia Manuel Puig, que perillés la vida de Pau Palmés.

EL JUDICI I LA NOSTRA INTERPRETACIÓ

El 14 de febrer de 1939, Pau Palmés és detingut a Igualada i se'n demanen informes a la Falange Española, a l'alcaldia i a la Guàrdia Civil. Tots tres informes, de 17 i 18 de febrer, coincideixen que Pau Palmés era d'esquerres, propagandista en totes les eleccions, que havia estat regidor de l'Ajuntament d'Igualada per Esquerra Republicana i que els seus negocis havien anat malament abans de la guerra —en fer fallida la seva empresa de sabatilles— i que, durant la guerra, havien prosperat molt: «... amparándose en su condición de izquierdista, pudo acumular gran fortuna, compró géneros de dudosa o ilegal procedencia...». Coincideixen també que no se l'havia vist amb armes.

Llavors s'inicia el procés amb les declaracions de Manuel Puig el 20 de febrer i de Pau Palmés el 27 de febrer.³ En la seva declaració, Manuel Puig manifesta: «... Que no cree que el denunciado haya tomado parte en asesinatos ni detenciones de personas de derechas y en realidad lo que ha hecho ha sido prevalerse de su contacto con los elementos rojos en beneficio de su negocio y en perjuicio de los ajenos». Confirmava així els informes anteriors. És important indicar que no ho havia dit en la seva denúncia i, per tant, es veu que no s'havia mogut per una enveja.

En la declaració de Pau Palmés el 27 de febrer, veiem ben clar que ell no sabia que Manuel Puig i Jaume Talló havien estat amagats a la seva fàbrica durant uns dies al principi de la guerra, ja que no ho diu ni tan sols quan a la darrera pregunta li demanen si té alguna cosa més a dir i respon que «pueden informar de su conducta las monjas del hospital de esta ciudad no pudiendo hacerlo el capellán Don Juan Badía porque en la actualidad se encuentra ausente aunque cree vendrá enseguida». Acabada i signada la declaració, hi ha una nova compareixença de Pau Palmés, amb una ampliació de la declaració sense data però que es veu clar que està feta un altre dia, i que se signa novament. Diu el següent: «[...] Preguntado: si ha favorecido con su actuación a personas de esta ciudad, contesta: que durante el dominio rojo tuvo escondido en su fábrica durante unos días a Manuel Puig y a un tal Talló a quienes incluso facilitó dinero para vivir durante bastante tiempo».

Aquesta ampliació fa que l'auditor de guerra torni a citar Manuel Puig i que citi per primera vegada a declarar Jaume Talló i Pere Serra (segurament ano-

2. Auditoría de Guerra de la Cuarta Región Militar, sumarísimo nº 6042/12 (Tribunal Territorial Militar Tercero).

3. Els nacionals havien entrat a Igualada el 22 de gener.

menat per Pau Palmés en la seva declaració, encara que no aparegui en l'escrit). Tant Puig com Talló (3 de març) corroboren que van estar uns dies amagats a la fàbrica de Pau Palmés, mentre hi havia la vaga de treballadors, i tots dos diuen «que no creuen» que Pau Palmés ho sabés. Al mateix temps, tots dos coincideixen que, en algun moment, quan estaven amagats a pagès, van rebre diners de Pere Serra. La declaració d'aquest darrer, del 4 de març, és contundent: *«Que cuando allí estaban ocultos, al enterarse Palmés de que el que declara (Pere Serra) iba a la fábrica a pesar de que no trabajaban los obreros le preguntó que iba a hacer allí, contestándole que tenía ocultos a Manuel Puig y Jaime Talló, contestándole Palmés que él no iría a la fábrica hasta que le avisara el declarante. Que no sólo Palmés sabía que estaban ocultos y que permanecieron en la fábrica durante varios días, sino que les facilitó dinero, no solo cuando estaban escondidos en ella, sino para reanudarse el trabajo tuvieron que abandonarla y esconderse en otro lugar, pues el declarante en diferentes ocasiones les entregó dinero que a su vez le entregaba el procesado Palmés para que pudieran vivir, cantidades que les ha estado entregando hasta la liberación de este pueblo por las tropas nacionales [...]». Que cree que la denuncia que ha presentado Manuel Puig contra Pablo Palmés está influida más que nada por resentimientos nacidos de que Palmés ha prosperado en su negocio y no el denunciante, también industrial de curtidos».*

La clau d'aquests fets és que Pau Palmés mai no va saber durant la guerra que Manuel Puig i Jaume Talló havien estat amagats a la seva fàbrica (i, per descomptat, tampoc no els va ajudar econòmicament). Per això aquests fets apareixen en un afegit en la seva declaració. És clar que van fer arribar a Pau Palmés aquesta informació per poder invalidar la denúncia de Manuel Puig.

Quins altres indicis corroboren aquest fet a part dels testimonis dels nostres familiars directament implicats? Doncs, en primer lloc i fonamentalment, que, si realment Pau Palmés hagués encobert i ajudat econòmicament Manuel Puig i Jaume Talló durant la guerra, ¿quin sentit tindria que Pere Serra no els ho hagués dit? ¿Com podia arriscar la vida per ells i no dir-los a cap dels dos una cosa així, havent-los visitat cada diumenge? I, si els ho hagués dit, ¿quin sentit tindria que Manuel Puig el denunciés un cop acabada la guerra? L'única explicació és que en Pau Palmés no en sabia res, d'aquest fet. Ara bé, essent així, ¿com és que Pere Serra declara tot el contrari, sabent les manifestacions de Pau Palmés contra Manuel Puig i coneixent el patiment sofert per la

família Puig? I, fins i tot, ¿com és que, essent tan amics com per jugar-se la vida per ell, en la seva declaració deixa Manuel Puig tan malament? Doncs busca el mal menor, per evitar una desgràcia a Pau Palmés i la seva família. Ho fa de comú acord amb Manuel Puig; per això l'amistat entre ells continua ferma com el primer dia i es va anar mantenint d'una forma tan propera, també durant tota la vida de la seva filla, l'Anita, amb visites setmanals al llarg de més de 50 anys.

Després de la declaració de Pere Serra, mentre Pau Palmés continua tancat a la presó, el 14 de març arriben una carta de les monges de l'Hospital —que diu, entre altres coses, que *«desde los primeros días de dominación roja, el Sr. Palmés las alentó, defendió y amparó»*— i, posteriorment, el dia 17 d'abril, una carta de Pedro Valls, afiliat a la Falange —que diu que havia hagut d'anar a l'Hospital durant la guerra perquè se li havia disparat l'arma que portava i Pau Palmés, tot i saber que el perseguïen els rojos, no el va delatar.⁴ Finalment, el 20 d'abril, l'auditor de guerra fa un Auto Resumen que, entre altres coses, diu el següent: *«... Aparece en autos algún cargo sobre injurias del encartado (Pau Palmés) al Glorioso Movimiento Nacional, más no pueden pesar sobre el ánimo del juzgador, habida cuenta de que tal imputación —no confirmada durante el curso del procedimiento— procede de persona que no pudo ser testigo de tal hecho por haber permanecido oculta durante la subversión roja, y que por otra parte revela gran deficiencia moral al lanzar tal acusación contra quien protegió su seguridad personal y le auxilió económicamente...»* I, en un acord de la comissió del dia 24 d'abril, es decideix, *«por unanimidad, el sobreseimiento de la causa, estimando que el procesado debe quedar en libertad y a disposición del Sr. Juez Instructor del Juzgado de Detenidos Gubernativos»*.⁵

4. En l'ampliació de declaració específica sobre si *«ha favorecido con su actuación a personas de esta ciudad»*, Pau Palmés esmenta Manuel Puig i Jaume Talló, però en canvi no esmenta el seu ajut a un falangista, molt més potent a l'hora de millorar la seva situació. Creiem probable que no ho va esmentar perquè encara «no ho sabia», com tampoc no havia sabut res del refugi dels dos anteriors a la seva fàbrica fins que li van dir després de la seva primera declaració del 27 de febrer.

5. Aquest punt és un impàs en el procés a Pau Palmés. S'acaba el judici provocat per la denúncia de Manuel Puig en desestimar-se la seva declaració i, a partir d'aquí, comença un judici per part del Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques que jutjarà el seu enriquiment il·lícit durant la guerra, denunciat en els informes de l'Alcaldia, la Guàrdia Civil i la Falange.

Llavors, creiem que Pau Palmés surt de la presó en virtut d'una ordre de l'1 de maig, tot i que en l'article original les autors diuen que ingressa a la presó Model de Barcelona aquest dia 1 de maig i en surt el 30 de desembre. Textualment, el jutge d'Igualada diu: «... librese mandamiento a la carcel Modelo de Barcelona y extráese el testimonio interesado que se remitirá al Sr. Juez Especial de Detenidos Gubernativos para que dé cumplimiento a lo ordenado...» I «lo ordenado» per l'auditor de guerra era: «... a fin de que sea puesto en libertad y a disposición del Sr. Juez Especial de Detenidos Gubernativos...» (25-4-1939). Certament, el llenguatge és confús però entenem que aquesta ordre a la presó Model de Barcelona era per deixar-lo en llibertat.⁶ És possible que Pau Palmés hagués estat portat des de la presó d'Igualada a la presó Model alguns dies després de la seva declaració.

Finalment, el 30 de desembre de 1939, el Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona dicta una sentència que diu textualment i exclusiva: «FALLAMOS, que debemos declarar la responsabilidad política del inculcado, Pablo Palmés Colom, vecino de Igualada, a quien se le impone la sanción de 200.000 ptas de multa».⁷ Llavors, i amb data 14 de gener de 1940, Pau Palmés i la seva família presenten un recurs contra aquesta resolució.⁸ El 9 de març següent es dicta una sentència definitiva en la qual es diu: «... procede rebajar a 75.000 pesetas la sanción económica impuesta a dicho expedientado (Pau Palmés), imponiéndole además la sanción de inhabilitación para cargos del Estado, Provincia, Municipio o en Organizaciones Sindicales, por espacio de ocho años».⁹

6. En la consulta a l'arxiu del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya es troben requeriments o comunicacions a Pau Palmés al seu domicili entre maig i desembre de 1939. Per exemple, el secretari del Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques es persona al domicili de Pau Palmés per comunicar-li l'auto del judici.

7. Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas, sentència nº 50, 30-12-1939 (Arxiu central del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya).

8. Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas, núm. 718, foli 3947 de 22-1-1940 (Arxiu de Salamanca).

9. Les autors, citant un document de la F.E.T y de las Jons, diuen que: «es dicta la sentència del cas: Pau Palmés surt de la presó, no pot viure a la seva ciutat ni anar-hi, està obligat a pagar una multa de 200.000 ptes i ha de pagar també un nou pintat de la façana del que ara ha esdevingut el Centro Nacional i que abans era l'Ateneu Igualadí». Nosaltres no hem trobat res, ni en la primera sentència ni en la definitiva, sobre el fet de no poder viure a Igualada ni sobre el pintat de l'Ateneu.

Hi havia bastants punts a favor del denunciat (Pau Palmés): una declaració de Pere Serra que fa que trontolli la denúncia de Manuel Puig; uns informes positius de les monges de l'Hospital i del falangista Pere Valls que arriben posteriorment; i un auto resum de l'auditor de guerra que qüestiona la baixa moral del denunciant. Ens podem preguntar, doncs: ¿quina hauria pogut ser la sentència, si aquestes persones (sobretot Pere Serra) no haguessin aportat aquestes declaracions? ¿L'haurien deixat en llibertat jutjant-lo només per haver-se enriquit il·licitament com acusaven els informes de la Guàrdia Civil, la Falange i l'Alcaldia, o les conseqüències haurien estat molt pitjors?

CONCLUSIONS

Manuel Puig va denunciar Pau Palmés perquè just acabada la guerra va considerar que era just fer-ho pel patiment sofert. Malgrat això, després, en veure com evolucionaven aquests judicis, amb sentències desorbitades, va trobar la manera, junt amb Pere Serra, d'apaivagar la denúncia, declarant aquest últim una cosa —l'ajuda de Pau Palmés a Manuel Puig i a Jaume Talló— que tots quatre sabien que no era veritat. Van fer tot el que en aquells moments podien fer, i Manuel Puig, víctima d'una situació de perill de mort, fins i tot queda com una persona de «deficiente moral». La denúncia no es podia tirar enrere, però la sentència va ser molt menor.

És ben clar que les famílies i persones protagonistes en primera línia d'aquells fets esdevinguts en aquells terribles dies es van estimar més oblidar-ho, no parlar-ne i perdonar-se en la mesura del possible. Per això les famílies Puig i Palmés permetien a Magí Puig i a Eduard Palmés, un dels néts de Pau Palmés, de jugar junts i ser amics. Per això, les famílies Serra i Puig han tingut tants anys una amistat tan forta. Per això, Pere Serra va continuar treballant a l'empresa Hijos de Pablo Palmés, fins un mes abans de la seva mort el 10 de març de 1976 (a l'edat de 84 anys). Per a nosaltres, aquesta és la millor lliçó que podem aprendre: una història d'amistat sincera fins a jugar-s'hi la pròpia vida per ajudar l'altre; una història d'errors i penediment; una història de sofriment i perdó; una història de comprensió... i silenci, fins ara.

Manuel Puig va ser perseguit pels «rojos» durant la guerra i també va ser empresonat pels «feixistes» durant els primers temps de la dictadura: per no voler mai alçar la mà quan s'escoltava l'himne nacional; deia

que «Alçar el puny i alçar la mà és el mateix, tots són règims totalitaris») i mai no va combregar amb el franquisme.¹⁰ Per tant, no va ser «*honorat per un règim pervers*», sinó que es va mantenir sempre ferm als seus principis democràtics i, ni per por, va actuar en contra de les seves conviccions. Va ser un exemple d'integritat per a la seva família, per als seus amics i per a moltes altres persones de la ciutat, amb multitud de testimonis que així ho corroboren.

Magí Puig vol afegir el següent: «*Mai en tota la meua vida d'escrits a diferents medis locals no he parlat malament de ningú, ans el contrari. Sempre he parlat en positiu i he intentat que tothom s'emportés els mèrits que li corresponien. Mai abans d'ara no he citat noms de persones per fets terribles que succeïren a la nostra ciutat durant la guerra civil.*¹¹ Però, malauradament, no puc callar el que sé, davant l'article publicat sobre en Pau Palmés, ja que presenta com a fets històrics una versió dels fets que no és del tot correcta, en un moment en què ningú dels afectats es pot defensar i que afecta directament al meu pare. M'ha dolgut en l'ànima llegir en l'esmentat article la trista referència al meu pare, al mateix temps que em dol també haver d'escriure aquestes puntualitzacions».

La història s'escriu moltes vegades només a partir d'uns pocs documents escrits que s'han conservat: uns documents freds, buits, incomplets i que amaguen darrere seu una realitat molt més complexa, plena d'emocions, sentiments i vivències que aquests papers no ens poden transmetre.

La veritat de tots els esdeveniments succeïts durant la guerra civil i després en la postguerra només la coneixen aquells que l'han viscuda en primera persona i cadascun d'ells n'ha tingut una vivència particular i parcial. En allò que sí que coincideixen tots, tant d'unes idees com d'unes altres, és que ningú dels qui ho van viure no voldrien tornar-ho a viure, ni la guerra ni la postguerra. La memòria històrica és difusa i, en ocasions, silenciada de comú acord per fer possible la convivència i un futur en pau.

10. Juntament amb aquesta anècdota se n'han descrites d'altres, per exemple manifestacions contra la Falange (com anar a l'Ateneu a cridar-los públicament que eren uns lladres per haver-se'n apropiat), recollides per Magí Puig i Gubern (L'Enllaç, entre l'11-12-2008 i el 9-12-2011).

11. Precisament, una petita part dels fets d'aquesta resposta van ser explicats per Magí Puig (L'Enllaç, 23-7-2009) amb el títol «Manuel Puig Roca (18)». Deia textualment que «Aquells dies hi havia vaga general i (Pere Serra) el va amagar (a Manuel Puig) a l'adoberia d'un conegut prohom republicà i cada dia li portava menjar», sense esmentar cap dels fets negatius aquí descrits. Fins i tot es va ometre el nom del propietari de l'adoberia, Pau Palmés, mentre que sí que es va esmentar la de Jaume Salat (Can Judiu), sense indicar que eren veïnes, tot plegat per evitar que algú pogués tibar del fil i s'haguessin d'esventar aquells mals records.